

**BOROS JÁNOS: IDŐSZERŰ ETIKA. ESSZÉK
A FELELŐSSÉGRŐL. ISKOLAKULTÚRA, VESZPRÉM, 2013.**

**BOROS JÁNOS: SZENVEDÉLY ÉS SZÜKSÉGSZERŰSÉG.
FILOZÓFIAI VÁZLATOK. ISKOLAKULTÚRA, VESZPRÉM, 2014.**

Somogyvári Lajos: Az írástudók felelőssége a XXI. század elején

Az *Iskolakultúra-könyvek* sorozatban kiadott filozófiai tárgyú kötetek témájuknál és megközelítésükénél fogva több tudományág művelőinek érdeklődésére is igényt tarthatnak. Boros János két művének gazdag jelentésrendszeréből csak azokat a momentumokat villantom fel, melyek a neveléstudomány, az oktatás-nevelés gyakorlata szempontjából elsődleges jelentőségűek.

A felelősséget olyan kulcsfogalomnak érzem, mely mindkét könyvet jellemzi. Recenzióm címe egyszerre utalás erre a felelősségre, és reflektálás Julien Benda 1927-ben megjelent írására. *Az írástudók árulása* nagy hatást gyakorolt saját korában, a benne kifejtett gondolatok ma is aktuálisak.

Az értelmiségi (az írástudó) a nyugati társadalomban évszázadokon át érvényesült irányító-vezető szerepe a XX. században megkérdőjeleződött, mikor az Igazság, a Szép és a Jó elvont fogalmainak keresését felváltotta a gyakorlati cselekvés filozófiája, és a gondolkodók egy része ideológiák szolgálatába állt. Benda szörnyű katasztrófát jósolt ennek következményeként, s ha a náciizmus vagy az államszocializmus (marxizmus) rendszereit felidézzük, akkor beláthatjuk, a jövődőlés nem tévedett. A

második világháború végén az atombombba kifejlesztése a kérdést immár az egész emberiség létkérdésévé tette: mit kezdünk azzal a tudással, mely e tudás birtokosait is veszélyezteti?

Aligha jó válasz a tudósok bezárkózása saját akadémiai közegekbe – abba a térbe, mely a mindennapok emberétől elzárt világ. Napjaink újabb válságfolyamatai, a 2008-as pénzügyi összeomlás és az ezzel összefüggő, az egész világot érintő politikai problémák (egyesekek már a demokrácia válságáról beszélnek) egyre hangsúlyosabban vetik fel a tudományok felelősségét abban a tekintetben, hogy milyen válaszokat képesek adni a tudósok a mindannyiunkat érintő globális kérdésekre. Az UNESCO társadalomtudományokról szóló 2013-as jelentése (*World Social Science Report 2013 – Changing Global Environments*) felszólítja a különböző tudásterületeken dolgozó szakembereket, hogy gondolják újra előfeltevéseiket, teóriáikat és módszertanukat annak érdekében, hogy a valós világ problémáinak megoldásában részt tudjanak venni.¹ A felelősség egy új dimenziója merül itt fel: újra gyakorlati cselekvésről van szó, de immár a XX. század történeti

¹ A teljes szöveget lásd itt: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/resources/reports/world-social-science-report-2013/> (2015. 06. 23.)

tapasztalatainak fényében újraértékelve a lehetséges tudományos gyakorlatokat, a tudós és a hétköznapi ember viszonyát.

Boros János saját diszciplínája szemszögéből közelít a fentebb kifejtett kérdésekhez, s egyúttal le is bontja tanulmányaival a filozófia hagyományos határait. Az író által érintett témák sora (a morális cselekvés lehetőségei napjaink társadalmában és tudományos életében; etikaelméletek; a demokrácia filozófiai megalapozása) az egyetlen Igazság keresése helyett a párhuzamosan, egymás mellett létező igazságok elfogadásának lehetőségét ajánlja fel.

A filozófiáról és etikáról való gondolkodás látszólag nem túlságosan aktuális a jelenlegi közéleti vagy tudományos diskurzusokat tekintve. A filozófus szerző azonban ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítja be: sem a tudós, sem a tanár részéről nem spórolható meg a morál elveinek folyamatos újrafogalmazása, a helyes gyakorlati élet definiálása. Ez állandó munkát kíván tőlünk, felelősségvállalást önmagunk és tágabb közösségünk felé, hiszen ezt a tudást közvetítenünk kell tanítványainknak, a nem-tudósoknak, az érdeklődőknek. Boros alapvető szándéka a nyugati felvilágosodás örökségének, projektumának folytatása, a racionális gondolkodás világfeltárásként való értelmezése és a demokrácia elméletének saját szempontú kidolgozása. Ezt az alapvetést természetesen lehet kritizálni euroatlanti szellemiségű gyökerei miatt – a kritikai alapállás a nyugati gondolkodásmód egyik fő jellemzője! –, de nem szabad megfelelkezni saját kontextusunktól való függőségünkről, értelmezéseink időhöz, térhez kötöttségéről.

Boros elismeri ezt a fajta helyzeti függést, ezért követi végig a nyugati gon-

dolkodás fő áramlatának kialakulását a kantai etika, a francia racionalizmus vagy az amerikai pragmatizmus bemutatásával. (A két könyv ennél fogva rövid bevezetesként is olvasható a szerző saját filozófiatörténetéhez.) A múlt megismerésével egy jövő felé irányuló cselekvést alapoz meg a szerző. A jövőre irányulás nyitottságot is jelent, mely oldani kívánja a hagyományosan szigorú diszciplináris elkülönülést. De nemcsak tudományelméleti következményei vannak a fent leírt gondolatoknak. A múlt megismerése és a jövő megalapozása kapcsán

hangsúlyosan merül fel a nevelők és a nevelés felelőssége is.

Heller narratív etikáját is megidézi az *Időszerű etika*. Eszerint a filozófiát úgy integrálhatjuk legkönnyebben

a gyakorlati erkölcs tudása mindig személyekhez és helyzetekhez kötött

saját életünkbe, ha önmagunkat, saját identitásunkat teremtjük meg az általunk választott példaképek és viselkedési modellek segítségével. A nevelői személyes példamutatás, a jó megmutatása csak egyik dimenziója a pedagógusok felelősségének. A gyakorlati erkölcs tudása mindig személyekhez és helyzetekhez kötött, nem lehet kötelező alapelveket előírni, hiszen akkor visszajuthatunk az igazság monopolizált-ságához. (Az egyetemes tudást kínálta például a marxizmus – követői szerint csak ők tudták az igazságot, a történelem igazságát, ami végül majd győzelemre vezet a benne hívőket.) Ez tehát a másik vetülete a felelősségnek: olyan autonóm, másokat is elismerő gyermekeket, fiatalokat nevelni, akik saját sorsukat felelősen alakítják, és nem engedik többé, hogy egy csoport kisajátítsa a tudást, s így a másik feletti hatalom gyakorlásának eszközévé lehessen. Az ilyen iskolázottság, műveltség hiányát jelezheti a fanatizmus és az elvakult hit, melyek az embert képtelenné teszik az önreflexióra és

a valódi párbeszédre. Ezért mond védőbeszédet Boros János a középiskolai filozófiaoktatás ügyében, az ugyanis segíthet egy jobb minőségű együttélés kialakításában.

A két kötet sok témát érint, melyekről érdemes elgondolkodni: a géntechnológia alkalmazásának etikai következményei, a legújabb elme- és tudatkutatások, a mobilkommunikáció ontológiája, a zene filozófiája vagy a posztmodern állapot jellemzői. Valamennyi téma háttérben ott van a felelősség problematikája, ami felveti a tudósok illetékességének és ezen illetékesség határainak kérdését. Jogunk van-e

ezért mond védőbeszédet Boros János a középiskolai filozófiaoktatás ügyében

beavatkozni az emberi evolúció folyamatába a génmanipulációval? Helyettesíthetik-e számítógépes programok és szimulációk az emberi agyműködést? A felgyorsult információáramlás, a virtuális tér terjedése mennyiben vezet az emberi közösségek és identitások felbomlásához? A másság és különbözőség tolerálása, a sokféleség elismerése nem vezet-e önfeladáshoz, a csoporttudat eltűnéséhez?

Csak néhány kérdés zárásul, melyeket napjaink felelősen gondolkozó embere nem kerülhet meg, és saját válasza kialakításában nagy segítséget kaphat Boros János köteteit olvasva.

*Fráter György Általános Iskola, Gyergyóremete
A diákszínházi felépése*

